

ТМГ. XXXVII	Бр. 2	Стр. 829-842	Ниш	април - јун	2013.
-------------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 796+32+005

Originalan naučni rad

Primljeno: 15. 12. 2012.

Odobreno za štampu: 04. 06. 2013.

Zvezdan Savić
 Nenad Stojiljković
 Univerzitet u Nišu
 Fakultet sporta i
 fizičkog vaspitanja
 Niš

SPORT, POLITIKA, BIZNIS – BORBA ZA STATUS

Apstrakt

Sport, politika i biznis predstavljaju neraskidivo trojstvo još od antičkih vremena i organizovanja antičkih olimpijskih igara. Povodi za organizovanje antičkih olimpijskih igara u mnogo većoj meri su odražavali ciljeve politike i biznisa, nego li sportske motive. Ovo antičko nasleđe nastavile su da „gaje“ i moderne olimpijske igre. Ovaj rad ima za cilj da hronološkim predstavljanjem najočiglednijih primera povezanosti sporta, politike i biznisa predstavi neprekidnu težnju političara da kroz sport ostvare političke ciljeve, biznismena da ostvare profit i na kraju sportista da svojom virtuoznosti steknu slavu. U toj borbi za status sport često gubi svoje pozitivne atribute, a sportsko igralište postaje poprište političkih sukoba i nadmetanja moćnih multinacionalnih kompanija. Kritičkim promišljanjima o tamnoj strani sporta moguće je demistifikovati sport, demitologizovati ga i, konačno, razumeti sport i njegovu ulogu u savremenom društvu.

Ključne reči: politika, biznis, sport, olimpijske igre

SPORT, POLITICS AND BUSINESS – A STRUGGLE FOR STATUS

Abstract

Sport, politics, and business have represented an indivisible trinity ever since the ancient times and the organization of the original Olympic Games. The reason for the organization of the ancient Olympic Games reflected to a much greater extent the political and business aims than sport motives. This ancient legacy was “nurtured” by the modern Olympic Games. This paper aims to provide a chronological account of

the most obvious examples of the connection between sport, politics, and business and to outline the incessant desire of politicians to use sport to achieve political goals, of businessmen to make a profit, and of athletes to use their abilities to achieve fame. In this struggle for status, sport often loses its positive attributes and the sport playground becomes a battlefield for the political conflicts and disputes of powerful multinational companies. A critical view of the dark side of sport can demystify sport, demythologize it, and, finally, lead to an understanding of sport and its role in modern society.

Key words: Politics, Business, Sport, The Olympic Games

UVODNA RAZMATRANJA

Da li zaista razumemo sport? Da li smo se ikada zapitali o načinu na koji sport funkcioniše? Možemo li da odvojimo hiperbolisanje sporta od njegove realnosti ili mitove od činjenica? Nažalost, veliki je broj gledalaca, navijača, ali i sportista i društveno-sportskih radnika koji površno i bez kritičkog stava uzimaju stvari zdravo za gotovo, visoko vrednujući sve ono što se u sportu dešava. Cilj ovog rada je da se sport sagleda kritički postavljajući brojna pitanja. Ovaj rad ima za cilj da odgovori na pitanje kako sport zaista funkcioniše, ko u sportu ima moć, a ko je nema, ko ima koristi od postojećih društveno-sportskih aranžmana, a ko ne? Ova pitanja razotkrivaju postojeće mitove, stereotipe, imidž koji diktiraju mediji i oficijalne dogme. Odgovori na ova pitanja pomažu nam da demistifikujemo sport, da ga demitologizujemo i da ga istinski razumemo. Ovaj rad biće baziran na kritičkim promišljanjima o najupečatljivijim primerima povezanosti sporta, politike i biznisa. Sport je sam po sebi kontradiktoran. S jedne strane, on nam pruža uzbuđenje, uživanje, radost, emocionalnu ispunjenost kroz učestvovanje ili posmatranje izuzetnih sportskih dostignuća, postizanje rekorda, umetničkog izraza i nadmoći, a sa druge strane, na očigled javnosti prikazuje brojne skandale, doping afere, kolegijalne hipokrizije, bojkote, zloupotrebe i instrumentalizovanje sporta od strane političkih i ekonomskih moćnika.

TEORIJSKO-ISTORIJSKI ASPEKTI

Potreba da se po svaku cenu pobedi kreirala je fascinirajuću dihotomiju u svetu sporta. Uobičajeno je da se sportisti slave kao nacionalni heroji, a da se sam sport smatra instrumentom koji će nas podučiti istinskim vrednostima, kao što su integritet, pouzdanost, osećaj odgovornosti. Međutim, problem nastaje kada na površinu isplivaju sportske prevare, nameštene utakmice, skandali sa drogom, nasilje na sportskom terenu i oko njega. Kakva je onda uloga sporta? Mnogo je

primera u kojima je sportsko borilište bilo pozornica na kojoj će se započeti rešavanje međuetničkih, rasnih, klasnih, religijskih ili nacionalnih problema, i gde su sportisti i njihovi timovi postajali simboli većih društvenih grupacija. Upravo iz ovih razloga često se može čuti da je sport više od igre (Живановић, 2000), ali i da je sport ostao bez igre (Коковић, 1986). Sport danas zauzima centralno mesto u društvenom i tehnološkom razvoju masovnih medija, naročito u oblasti telekomunikacija i digitalnoj televiziji. On predstavlja krucijalni medijum kroz koji specifične populacije i politička elita komuniciraju i ostvaruju interakciju na globalnoj sceni.

Huizinga je isticao da je svaki narod, bez obzira na to kojoj kulturi pripadao, upražnjavao izvesne oblike fizičkih aktivnosti bazirane na igri. Kod njih se pokret koristio kao uobičajena svakodnevna rutina i kolektivni ritual (Huizinga, 1992). Prvi primeri organizovanja igara u svetu najverovatnije su se pojavili kao forme različitih kombinacija fizičkih aktivnosti i religijskih rituala (Guttman, 1978). Igre su tada bile tesno povezane sa socijalnim strukturama, društvenim odnosima, sistemom verovanja u društvu iz kog su proistekle. I pored toga što su igre najčešće služile obnavljanju i ponovnom afirmisanju postojećih sistema moći i dominirajuće ideologije, one su ponekad služile i kao mesto gde će se pružiti otpor i izraziti nezadovoljstvo (Guttman, 1994). Raznovrsnost formi igara, kao i njihova raznovrsna dinamika ukazivali su na to da se radi o kulturnoj praksi koja može poslužiti različitim društvenim ciljevima i koja može usvojiti različito značenje u zavisnosti od vremena i mesta gde se upražnjava. Istraživanje ovih različitosti pruža izvanredan uvid u društveni proces, socijalne strukture i ideologije (Gruneu, 1999; Sage, 1998).

Većina istoričara smatra da se fizička aktivnost koju sociolozi danas identifikuju sa modernim sportom pojavila kao posledica uticaja kombinacije procesa racionalizacije, industrijalizacije, demokratizacije i urbanizacije tokom 18. i 19. veka (Coakley, 2007). U tom periodu različite forme fizičkih aktivnosti i igara postaju institucionalizovane, takmičarske igre i nadmetanja koja se odvijaju prema usvojenom sistemu pravila i koje grade sve snažnije veze sa mnoštvom procesa i struktura u društvu. U različitim sredinama, u zavisnosti od uslova, organizovani sport se do određenog nivoa implementirao u proces društvenog razvoja, u strukture porodičnog života, proces socijalizacije i obrazovanja, formiranja identiteta i političkog upravljanja, trgovine i ekonomije, proces globalizacije i razvoja medija.

Formiranje prvih sportskih društava, odnosno gimnastičkih društava, što bi bio autentičniji termin, blisko su povezana sa formiranjem država i izgrađivanjem nacionalnog identiteta u 18. i 19. veku. Gimnastička društva bila su pedagoški i politički instrument za konstruisanje nacionalnog identiteta. Stavljanje pojedinca u službu države

bilo je proizvod strategije akulturacije i nacionalizacije masa na isti onaj način kao što je to činilo učenje jezika i nacionalne kulture. Nemački turnerski sistem Fridrih Ludvig Jana i češki sokolski pokret Miroslava Tirša tipični su primeri navedenog delovanja. Jan je smatrao da je fizičko vaspitanje moralo da stvara jake i odvažne ratnike za odbranu od Francuske, pa je u skladu sa svojim stavom vrlo intenzivno i predano radio na jačanju nemačke nacije putem telesnih vežbi. Slične okolnosti motivisale su i Miroslava Tirša da formira Praško telovežbeno društvo koje će kasnije dobiti naziv Soko. U vremenu kada su nemački studenti počeli da se izdvajaju i da osnivaju turnerska društva, Tirš je organizovao vežbanje čeških studenata. S obzirom na to da su uslovi života nacionalne manjine u Austriji bili vrlo teški, u osnovi ove gimnastičke organizacije bilo je buđenje nacionalne svesti i jačanje patriotizma (Живановић, 2000).

Za razliku od političkih prilika i društvenih uslova koji su uticali na formiranje prvih sportskih društava u centralnoj i zapadnoj Evropi, u Engleskoj su vladali potpuno drugačiji uslovi, gimnastika nije imala isti uticaj, a neki drugi faktori determinisali su konstituisanje nacionalnog identiteta. Sama činjenica da se Engleska nalazila na ostrvu sačuvala je od problema kontinentalne Evrope. Drugi važan podatak je da je Engleska vrlo retko bila u situaciji da brani svoju teritoriju, svoj jezik i svoju kulturu od spoljašnjih uticaja. Treća okolnost, ne manje bitna, jeste da su industrijska revolucija i ekonomski liberalizam nastali u Engleskoj. Bogatstvo i moć zajedno sa najmoćnijom mornaricom toga doba doprineli su da Engleska za samo nekoliko decenija izgradi najveću kolonijalnu imperiju. Stoga, militantni i disciplinovani gimnastičari nikada na ovim prostorima nisu bili instrument za oblikovanje i integrisanje širokih narodnih masa (Arnaud & Riordan, 1998).

Čak i danas, sport konstituiše značajan deo društvenog, kulturnog, političkog i ekonomskog fabrikovanja većine društava. Kao kulturološka praksa, organizovani sport zauzima veoma značajno mesto u životima ljudi i grupa, organizacija, zajednica i društava. Pored toga što zaokupljuje individualnu i kolektivnu pažnju, sport je upleten u odnose centara moći i ideoloških formacija povezanih sa društvenim klasama, rasama, etničkim zajednicama ili fizičkim sposobnostima. Zbog toga što je sport društvena konstrukcija, on se može razvijati oko različitih ideja o prirodi ljudskog tela ili čoveka uopšte, ali i oko ideje uzajamne povezanosti i izgrađivanja odnosa, ekspresija i kompetencija, ljudskih sposobnosti i potencijala, oko ideje važnog i nevažnog u životu.

KARAKTERISTIČNE VEZE – BORBA ZA STATUS

Koegzistencija sporta i politike datira iz 8. veka pre naše ere, kada je uspostavljena institucija olimpijskog primirja (ekehirija) potpisivanjem sporazuma između elidskog kralja Ifita, i spartanskog kralja Likurga.

Zatim bi sve ostale grčke državice ratifikovale ovaj sporazum koji se smatrao trajnim imunitetom svetilišta u Olimpiji (Савић, 2008). Primirje, koje je danas poznato kao olimpijsko primirje, pružalo je mogućnost sportistima, trenerima, lekarima, gledaocima, rođacima takmičara, filozofima, umetnicima i ostalima da bezbedno doputuju u Olimpiju, gde su se igre održavale, da tamo bezbedno borave i da se po završetku igara bezbedno vrate svojim domovima.

Antičke olimpijske igre bile su svečanost koja je spadala u kategoriju kulta u kome se moglo učestvovati samo ako je pojedinac pripadao grčkom narodu i ako nije nosio nikakvu sramotu (Савић, 2008). Upravo iz ovih razloga varvarima i osuđenima bilo je zabranjeno učešće na olimpijskim igrama i drugim sličnim svečanostima. Krenemo li da analiziramo povode za organizovanje igara u antičkoj Grčkoj, doći ćemo do zaključka da sport antičkog doba nije bio lišen uticaja politike. Savić (2008) navodi sledeće povode za organizovanje igara

- 1) u čast nekog kralja koji je poginuo
- 2) u čast povratka neke istaknute ličnosti
- 3) povodom nekih svečanosti religijskog karaktera
- 4) u čast nekog boga
- 5) u čast nekog novog sklopljenog saveza
- 6) u čast neke vojne pobede
- 7) iz političkih razloga.

Očigledno je da su se povodi za organizovanje igara u antičkoj Grčkoj većim delom zasnivali na vojno-političkim i geopolitičkim motivima, zatim na religijskim, a tek možda na kraju na motivima tzv. kalokagatije, odnosno jedinstvu i harmoniji telesnog, intelektualnog i duševnog razvoja. Antičke olimpijske igre nastale su u trenucima burnih političkih previranja i predstavljale plod neophodnih političkih rešenja.

Osnivač međunarodnog olimpijskog komiteta i obnovitelj olimpijskih igara francuski pedagog baron Pjer de Kuberten bio je svestan da bez političke moći nema napretka. Iz tih razloga on je na kongres koji se održao na Univerzitetu Sorbona u Parizu 1894. godine pozvao akademike, senatore, članove parlamenta, ambasadore, ličnosti iz mirovnog pokreta, istaknute pojedince iz Evrope i Amerike, od kojih su neki kasnije postali dobitnici Nobelove nagrade. Pariskim kongresom, kako se nazivao skup u Sorboni na kome je konstituisan MOK, predsedavao je Baron de Kursel, pod pokroviteljstvom kralja Belgije, princa od Velsa, prestolonaslednika Švedske, prestolonaslednika Grčke i velikog vojvode Vladimira iz Rusije.

Pjer de Kuberten je jednom prilikom izjavio:

„Svaka institucija, svako stvaranje, ma šta god to bilo, razvija se u saglasju sa običajima i pasijama određenog trenutka. Danas se politika infiltrira u središte svih problema. Kako onda sport, muskularizam i olimpizam sami mogu da pobegnu? Medutim pustošenja koja ona

može da prouzrokuje nalaze se samo na površini. U stvarnosti, institucije gotovo uvek prolaze kroz dva tipa razvoja. Prvi je razvoj spoljašnjeg izgleda, a drugi razvoj duše. Prvi pokušava da zastupa neke oblike mode, i da se menja u skladu sa modnim hirovima, dok drugi ostaje konstantan kao i principi na kojima ova institucija počiva, ona evoluirala sporo i zdravo, u saglasju sa samim ljudskim zakonima. Olimpizam pripada ovoj drugoj kategoriji“ (Kristy, 1995).

Pjer de Kuberten nije oklevao da u svojoj kampanji koju je vodio, promovirajući sport i ideju olimpizma, ostvari blisku saradnju sa tadašnjom Ligmom naroda i Međunarodnom organizacijom rada koja je nastavila da živi kao agencija Ujedinjenih nacija i nakon gašenja Lige naroda. Ove relacije preteča su pravnog regulisanja odnosa i zajedničkog delovanja jedne sportske organizacije kakav je MOK i Ujedinjenih nacija, Evropske unije, Veća Evrope, Uneska.

Uprkos tome, čak i danas, pojedinci tvrde da ne bi trebalo mešati sport i politiku. Za ovakvu tvrdnju se najblaže može reći da je naivna. Prve moderne olimpijske igre predstavljale su plod određene međunarodne politike, a takođe i 1) pokušaj približavanja ljudi i naroda, jer se osećala nadolazeća katastrofa Prvog svetskog rata, ali i 2) pokušaj uspostavljanja internacionalnih puteva svetskom kapitalu (Живановић, 2000). Stavljati sport iznad politike ignorišući političke tenzije između država nemoguće je poduhvat, ali je zato moguće, i neophodno, identifikovati faktore koji bi u datom istorijskom trenutku opravdali upotrebu sporta za ostvarivanje krajnjih političkih ciljeva.

Većina država danas u svojim vladama ima formirana ministarstva za sport, tako da je svako opiranje uplivu politike u sport izlišno jer je ona već institucionalizovana i regulisana državnom strategijom. Pojednost koja može dovesti do nerazumevanja povezanosti sporta i politike jeste politika koja eksploatiše sport zarad ostvarivanja nekog političkog ishoda, zarad promovisanja neke političke ideje, promovisanja ideje jednog naroda kao nadnacije, promovisanja problema jednog naroda, stvaranja političkog imidža itd.

Eskalacija političkog diktata u propagandne svrhe dogodila se nekoliko puta u skoro 120 godina dugoj istoriji olimpijskih igara (Berlin 1936, Minhena 1972, Moskva 1980, Los Anđeles 1984, Seul 1988.). Prva ozbiljnija politizacija olimpijskih igara dogodila se već na samom početku, kada se postavilo pitanje grada domaćina prvih modernih olimpijskih igara. Pjer de Kuberten se zalagao da domaćin bude Pariz, čime bi on na pravi način ostvario svoj glavni cilj, uzdizanje francuske nacije, a po mišljenju jednog od njegovih najvećih kritičara Ljubodraga Simonovića i ostvarivanje kolonijalne ekspanzije Francuske. Međutim kod većina članova MOK-a prevagnuo je stav da Atina jedina može da bude grad domaćin koji će prvi nastaviti tradiciju antičkih olimpijskih igara. Pojedini grčki političari nisu bili oduševljeni odlukom da njihova država bude domaćin ovako velike i skupe manifestacije, pokazujući veliku

prevrtljivost u pregovorima sa predstavnicima MOK-a. Grčki premijer Harilaus Trikupis javno se usprotivio održavanju igara u Atini. Postepeno se, nakon niza pregovora, stvorila povoljna atmosfera za održavanje igara i sva energija usmerila ka pribavljanju novca i rešavanju nekih organizacionih problema (Скемблер, 2007), a prve moderne olimpijske igre su ubrzo dobile i svoje velike sponzore i među njima jednog od glavnih pokrovitelja, bogatog Grka, Georgiosa Averofa. Averof je finansirao rekonstrukciju olimpijskog stadiona i njegovo oblaganje belim mermerom. Igre koje su kasnije održavane u Parizu, Sent Luisu i Londonu suočile su se sa ozbiljnim problemima u organizaciji, prikupljanju finansijskih sredstava i stvaranju publiciteta. Pre svega iz ekonomskih razloga ove igre su se vezivale za velike Svetske izložbe, a obostrana propaganda je pomagala da se prebrode određeni finansijski problemi.

Jedan od najupečatljivijih primera korišćenja igara u političke svrhe jesu olimpijske igre održane u Berlinu 1936. godine. Sam izbor grada domaćina ratifikovao je potpunu reintegraciju posleratne Nemačke, koja od tog trenutka prestaje da bude nacija izgnanika iz sveta međunarodnog sporta. U trenutku izbora domaćina olimpijskih igara 1931. godine u Nemačkoj su na vlasti bili predstavnici koalicije centra na čelu sa Hajnrihom Bruningom, kancelarom Vajmarske Republike. Međutim, 1933. godine, samo šest dana po formiranju Berlinskog olimpijskog organizacionog komiteta, na čelo Nemačke dolazi novi kancelar, predstavnik nacionalsocijalističke partije Adolf Hitler. Ako izuzmemo svaku opravdanu zabrinutost članova MOK-a u vezi sa nacizmom, kod njih se bojazan i sumnja u organizaciju javila i zbog činjenice da su nacisti na sport gledali kao na britanski proizvod koji je mnogo više univerzalan nego li partikularan, što se u biti nije poklapalo sa njihovom politikom. Među najznačajnijim karakteristikama modernog sporta, u teoriji ako ne i u praksi, bila je jednakost i tolerancija. U britanskoj verziji modernog sporta nije bilo reči o rasnim, ideloškim ili religijskim determinantama sportskog uspeha. Ovakvo viđenje sporta predstavljalo je svojevrstu anatemu za naciste koji su bili posvećeni primitivnom verovanju u rasnu superiornost Arijevaca. Nacistički koncept sporta vrlo se malo razlikovao od tradicionalnog turnerskog sistema čiji su predstavnici bili branitelji žestoke, nacionalističke, nemačke verzije gimnastičkog vežbanja. Međutim, Hitler se po svom dolasku na čelo Nemačke nije protivio organizovanju olimpijskih igara i nije, kao što su mnogi očekivali, stopirao niti usporavao proces priprema igara. Jozef Gebels, ministar informisanja u Hitlerovoj vladi, prepoznao je u olimpijskim igrama sjajnu mogućnost za demonstriranje nemačke vitalnosti i sposobnosti za savršenu organizaciju. Iz tih razloga Nemačka, ne štedeći novac, radi na organizaciji olimpijskih igara. Adolf Hitler je sa pozicije šefa države uradio sve da ove igre instrumentalizuje i iskoristi njihov ogroman publicitet u čitavom svetu ne bi li nemački narod

promovisao kao nadnaciju. Nacistički propagandni aparat učinio je mnogo kako bi se ove igre favorizovale i postavile daleko ispred svih do tada organizovanih igara. Oni su iskoristili krajnje oslabeledog i ostarelog Pjera de Kubertena, koji je isticao da su ove grandiozne igre bile organizovane „hitlerovskom snagom i disciplinom“ i da su „sjajno služile olimpijskom idealu“ (Teichler, 1982). U njegovu čast Hitler jednom od ulaza na stadionu daje ime Pjer de Kuberten. Averi Brendiž, istaknuti član MOK-a u vreme održavanja igara u Berlinu, i predsednik MOK-a od 1952. do 1972. godine, u zvaničnom izveštaju publikovanom 1937. godine napisao je da su ove igre ostvarile ogroman uspeh i da su

„ispunjavajući viziju njihovog osnivača, barona Pjera de Kubertena, još jednom pokazale da ova velika proslava koja se održava svake četvrte godine, predstavlja jedan od najjačih uticaja usmerenih ka postizanju međunarodnog mira i harmonije ikada osmišljenih“ (Report: 1936. Games of the XI Olympiad, 1937).

Samo dve godine kasnije, 1. septembra 1939. godine, u Berlinu je izdata naredba da se izvrši invazija na Poljsku, čime je započet jedan od najdestruktivnijih ratnih sukoba ikada poznatih čovečanstvu.

Kroz posebno opasnu krizu olimpijske igre prolaze 1972. Godine kada su u Minhenu, u olimpijskom selu, stradali izraelski sportisti. Ovog puta olimpijske igre iskorišćene su kao pozornica za predstavljanje i rešavanje problema Palestinaca i njihovog sukoba sa Izraelom. Epilog ovih igara bio je 11 poginulih izraelskih sportista i trenera, četiri palestinska terorista i jednog nemačkog policajca. Nakon jednog dana prekida i održavanja komemoracije nastradalim članovima izraelskog olimpijskog tima predsednik MOK-a Averi Brendiž donosi odluku da se igre nastave jer će se na taj način pokazati da su snažnije i istrajnije od političkih uticaja. Na sledećim igrama 1976. godine u Montrealu se ponovo osećala kriza. Moskva ih delimično ugrožava kada sportisti tadašnjeg zapadnog bloka zemalja okupljenih oko SAD bojkotuju igre, a Los Anđeles deli olimpijski svet na dva dela, što je ujedno i bila najveća opasnost posle Drugog svetskog rata. Zato danas olimpijske igre ne treba posmatrati samo po spoljnim manifestacijama sportskih ostvarenja, već po motivima koji dovode savremeni sport u svoju protivurečnost i to sa sportsko-tehničkog, etičkog i političkog aspekta. Brojni politički problemi pojedinih zemalja vrlo često su prelamani preko olimpijskih igara.

Nedavno je pokrenuta inicijativa grupe istočnonemačkih olimpijaca koji od države zahtevaju da ima nadoknadi štetu nanetu krajem sedamdesetih i tokom osamdesetih godina prošlog veka kada su kao sportisti bili zloupotrebjeni zarad postizanja političkih ciljeva države. U tom periodu istočnonemački sportisti dominiraju evropskom i svetskom sportskom scenom demonstrirajući snagu vladajućeg socijalističkog režima i promovišući istočnonemački narod kao zdravu sportsku naciju nastalu u posleratnom socijalističkom „raju“. Međutim, u središtu

njihovog uspeha krije se ilegalni doping program vođen na najvišem nacionalnom nivou i diktiran od strane istaknutih političkih lidera. Reč je o najvećoj organizovanoj doping aferi ikada viđenoj u svetu sporta (Franke & Berendonk, 1997). Kada je 1961. godine Nemačka država podeljena, lideri Istočne Nemačke tragali su za nečim što bi pokazalo superiornost njihovog društva u odnosu na zapadni svet. Državni vrh odlučio je da to bude sport koji je još mnogo pre toga definisan kao „rat bez oružja“ ili „rat prijateljskim oružjem“. Ovo je bila idealna prilika da se kroz tzv. sportsku revoluciju i dominaciju na međunarodnoj sportskoj sceni promoviše socijalističko društveno uređenje. U državi se organizuje sve veći broj instituta za sport i sportskih škola koje će pohađati deca selekcionisana i predisponirana za bavljenje vrhunskim sportom. Čitav sistem bio je podređen sportu i velikim javnim sportskim manifestacijama koje su promovisale snagu nacije. Sedamdesetih godina vrhunski istočnonemački hemičari i farmakolozi u sprezi sa političkim liderima željnim vrhunskih sportskih rezultata počinju na najboljim nemačkim sportistima da primenjuju anaboličke steroide, doping supstancu zasnovanu na muškom polnom hormonu, testosteronu. Ovaj program doprineo je da istočnonemački sportisti budu apsolutno najbolji u velikom broju sportova, kako na olimpijskim igrama tako i na važnim evropskim i svetskim prvenstvima. Idejni vođa čitavog programa bio je Manfred Ewald, ministar sporta u vladi Istočne Nemačke od 1961. do 1988. godine i predsednik olimpijskog komiteta Istočne Nemačke od 1973. do 1990. godine. Otkrivanje tamne strane medalje pokazalo je da je sportistima, a naročito sportiskinjama, obuhvaćenim ovim programom oduzeto mnogo. Pojedine sportiskinje su zbog primene anaboličkih steroida doživele ozbiljne telesne, morfološke, motoričke i funkcionalne transformacije, poprimajući telesnu građu i sekundarne seksualne karakteristike muškaraca. Hajdi Kriger, istočnonemačka atletičarka, osvajač zlatne medalje u bacanju kugle na evropskom prvenstvu 1986. godine jedna je od žrtava uticaja državne politike na sportiste. Primena androgenih hormona je u njenom slučaju doprinela da vrlo ozbiljnim telesnim, ali i psihičkim transformacijama, za nju jedino rešenje bude promena pola, što je ona i učinila operativnim putem 1997. godine kada je postala Andreas Kriger. Kriger je samo jedna od deset hiljada istočnonemačkih sportista koja je bila dopingovana ne bi li svojim rezultatima dokazala moć jedne države i njenog političkog sistema (Prakash, 2012).

Takođe su brojni primeri i iz bivše Jugoslavije, primeri u kojima je sport korišćen da bi se stvorio privid bratstva i jedinstva u ondašnjoj velikoj državi SFRJ, kada su se uspesi slovenačkih takmičara proslavljali u Beogradu kao sopstveni uspesi, a kada je došlo vreme cepanja SFRJ sportski stadioni iskorišćeni su kao mesto raspirivanja nacionalne mržnje i međuetničkih sukoba. Prvi sukobi između Hrvata i Srba dogodili su se upravo na fudbalskim stadionima. Utakmica između zagrebačkog Dinama

i beogradske Crvene zvezde ostaće upamćena ne zbog fudbala, već zbog tuče između navijača Dinama Bed Blu Bojsa i Delija, navijača Crvene zvezde. Ovaj sukob vrlo brzo se preneo na istinski ratni front.

Nisu retki ni slučajevi malih i potpuno anonimnih nacija (neke afričke i azijske nacije) koje upinju sve svoje snage ne bi li se promovisale kroz određene sportove (Стојиљковић, 2010). Jedan od najtipičnijih primera gde je sportski meč, u ovom slučaju fudbalski meč, bio povod za započinjanje ratnih sukoba jeste slučaj Hondurasa i Salvadora iz 1969. godine. Ove dve države su prolazile kroz vrlo ozbiljnu političku krizu uzrokovanu problemima imigracije stanovništva, vođenjem loše i monopolistički nastrojene agrarne politike koja je eskalirala nakon pokušaja vlade Hondurasa da navedeni problem reši reformom zakona o vođenju poljoprivrednog gazdinstva. Za ulazak u ratni sukob nedostajala je samo neka inicijalna kapisla koju je, kako će se kasnije ispostaviti, predstavljao fudbalski meč između reprezentacije Hondurasa i Salvadora odigran 26. juna 1969. godine u kvalifikacijama severnoameričke grupe za Svetsko prvenstvo u Meksiku. Ubrzo potom, 14. jula 1969. godine, Salvador je izvršio vazdušne napade na Honduras, sa izgovorom da vlada Hondurasa nije preduzela efikasne mere da kazni zločine nastale u sukobu navijača dveju država koji su okarakterisani kao genocid, kao ni da isplati Salvadoru obeštećenje i troškove rekonstrukcije (Goldstein, 1992). Nakon četiri dana ratnih sukoba i apela vlade Hondurasa, Međunarodna organizacija SAD je intervenisala i zaustavila obostrana ratna dejstva 18. jula 1969. godine. Ovaj četvorodnevni ratni sukob ostaće upamćen u istoriji pod nazivom „fudbalski rat“ i zauvek će predstavljati presedan u kome je navodno sport bio uzrok početka rata.

Takmičenja u snazi, brzini, izdržljivosti oduvek su zauzimala značajno mesto u različitim kulturama. Međutim, između čistog značenja termina sport i efekata koje sport ima na društvo postoje veoma izražene razlike. Osnovna karakteristika sporta u njegovom izvornom obliku jesu njegovi neutralni i izolovani kvaliteti, lišeni uticaja društva i uticaja na društvo. Kada neko trči, skače ili baca neki sportski rekvizit iz čisto sportskih pobuda, možemo da kažemo da se radi o zadovoljavanju iskonske potrebe čoveka za kretanjem i fizičkim vežbanjem. Posmatrano izdvojeno od društvenog značenja, sport podrazumeva igru tela i duha radi postizanja zdravlja i osećaja sreće i zadovoljstva. Igra pruža osećaj zadovoljstva, kreativnosti, smanjuje napetost. Od samog početka fizička aktivnost počinje da se vezuje za religijske rituale, da bi se kasnije isticala njena vaspitno-obrazovna vrednost, i konačno zdravstvena vrednost. Međutim, danas kapital iz sporta izbacuje religijske, pedagoške pa čak i nacionalne primese. Istovremeno sa degeneracijom principa kompeticije i učinka sportski spektakl postaje sve banalnija predstava koja teži takvim efektima koji će privući pažnju masa i obezbeđivati veliki broj gledalaca u sportskim dvoranama i na stadionima. Sport postaje sredstvo

multinacionalnih kompanija i ekonomskih moćnika za stvaranje atraktivnog reklamnog programa koji, u krajnjem, služi povećanju potražnje za izvesnim proizvodima koji se reklamiraju. Usled toga čitava ligaška takmičenja dobijaju nove „komercijalne“ nazive poput Fudbalska Jelen superliga Srbije, Veluks liga šampiona u rukometu, Agroživ košarkaška liga Srbije itd. Pravi efekti sportskih takmičenja više nisu pobeđe pojedinaca, klubova ili država, već povećan promet roba i brži obrt kapitala (Симоновић, 1995), a sportski rekordi postaju bitni samo kao još jedan korak ka ostvarivanju rekordnog profita. Kao posledica toga, dolazi se u situaciju da se uz do sada prisutna tri pojavna oblika registrovanog sporta, amaterskog, vrhunskog i profesionalnog (Живановић, 2011) pojavljuje i četvrti segment registrovanog sporta, spektakularni sport. Spektakularni sport, stvarajući privid spontanosti i neizvesnosti na terenu praćenim fanatizovanim navijanjem, ima zadatak da kod gledalaca izazove osećaj da su za svoj novac dobili određenu količinu zabave, a da kao konačni ishod ostvari milionsku dobit.

ZAKLJUČAK

Jedanod naših vodećih sociologa sporta D. Koković ističe da: „Svaka rasprava o odnosu sporta i politike najčešće se odvija u rasponu između dva stanovišta: prvog po kojem sport izražava društvene i političke odnose između država, konflikte ili njihovu saradnju i predstavlja sredstvo politike pomoću kojega se uobličavaju određene vrednosti; druga struja sport smatra ‘apolitičnim’ u principu, on treba da stoji izvan politike“.

Pojedini istraživači govore o neutralnosti sporta uočavajući pri tom da sport nije zainteresovan za politiku, već samo politika za sport. Oni su protiv politizacije sporta, procesa koji postaje sve dominantniji. U traženju suštinske definicije šta zapravo znači mešanje politike u sport, postavljaju se još neka pitanja. Ako se uzmu u obzir stečene pozicije, onda je razumljivo što je u međunarodnim forumima zajednički prisutna teza da sport i politika nemaju veze i da treba osloboditi sport od uticaja države. U stvari to je svojevrsna taktika i odbrana tih snaga koje stečene pozicije i prava ne smatraju rezultatom svoje politike. Za njih je svaki pokušaj promene tih odnosa mešanje politike u sport, što je takođe svojevrsna politika.

Istorijski sagledano, različite kulture, društva i načini življenja uticali su direktno na distribuciju sportova i njihova utemeljenja (od antičke Grčke do danas). Antičku Grčku je krasila i mitološka dimenzija bavljenja fizičkim vežbanjem, dok danas imamo sve više „spektakularni sport“ (gala sportske ceremonije, parade, sletovi, masovna takmičenja), koji u svakom slučaju apsolutno odgovara modernom društvu. Sport je

tako sve više vezan za velike količine novca i različite finansijske transakcije, kao i sam svetski biznis (Božilović, 2006).

Oslobođenje sporta od političkih zloupotreba i manipulacija je u stvari borba za univerzalnost organizacija i sportskih manifestacija, ravnopravnost, poštovanje suvereniteta i nezavisnosti, koegzistenciju, slobodno i samostalno opredeljenje zemalja za određena pitanja, borba protiv diskriminacije, prevazilaženje vojno-političkih blokova i političke polarizacije u sportu. Sport i sportske organizacije treba videti kao mesto međusobnog razumevanja i povezivanja, mesto na kome će se graditi mostovi prijateljstva i saradnje zarad stvaranja jednog lepšeg i srećnijeg okruženja.

LITERATURA

- (1937). *Report: 1936. Games of the XI Olympiad*. Ed. Frederick W. Rubien. New York: American Olympic Committee.
- Božilović, N. (2006). *Kičkultura*. Niš: Zograf.
- Goldstein, E. (1992). *Wars and Peace Treaties, 1816-1991*. London: Routledge.
- Gruneu, R. (1999). *Class, Sports, and Social Development*. Canada: Versa Press.
- Guttman, A. (1978). *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
- Guttman, A. (1994). *Games and Empires: Modern Sports and Cultural Imperialism*. New York: Columbia University Press.
- Живановић, Н. (2000). *Прилог епистемологији физичке културе*. Ниш: Паноптикум.
- Живановић, Н., Ранђеловић, Н., Станковић, В., & Павловић, П. (2011). *Теорија физичке културе*. Ниш: Паноптикум.
- Коковић, Д. (1986). *Спорт без игре*. Титоград: НИО „Универзитетска ријеч“, Центар за марксистичко образовање „Милун Божовић“.
- Kristy, D. (1995). *Coubertin's Olympics: How the Games Began*. Minneapolis, Minnesota: Lerner Publishing Group.
- Prakash, S. A. (2012). Drugs and Victimization in sport. In Sundaram, M. S. & Jaishankar, K. (Ed.): *International Conference on Exploring Linkages between Drug Usage and Criminal Victimization proceeding* (117–120) Tirunelveli: Manonmaniam Sundaranar University, Department of Criminology and Criminal Justice.
- Савић, З. (2008). *Историја олимпизма са олимпијским васпитањем*. Књажевац: ГИП Тимок.
- Sage, G. (1998). *Power and Ideology in American Sport: A Critical Perspective*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Симоновић, Лј. (1995). *Спорт, капитализам, деструкција*. Београд: Лорка.
- Стојиљковић, Н. (2010). Социологија и спорт. *Теме*, 34(4), 1447–1450.
- Teichler, H. J. (1982). Coubertin und das Dritte Reich. *Sportwissenschaft*, 12(1), 25.
- Franke, W. W., and Berendonk, B. (1997). Hormonal doping and androgenization of athletes: a secret program of the German Democratic Republic government. *Clinical Chemistry*. 43(7), 1262–1279.
- Huizinga, J. (1992). *Homo ludens: O podrijetlu kulture u igri*. Zagreb: Naprijed.
- Coakley, J. (2007). *Sports in Society: Issues and Controversies*. McGraw Hill.

Zvezdan Savić, Nenad Stojiljković, University of Niš, Faculty of Sport and Physical Education, Niš

SPORT, POLITICS AND BUSINESS – A STRUGGLE FOR STATUS

Summary

Sport, politics, and business have represented an indivisible trinity ever since the ancient times and the organization of the original Olympic Games. The reason for the organization of the ancient Olympic Games reflected to a much greater extent the political and business aims than sport motives. This ancient legacy was “nurtured” by the modern Olympic Games. This paper aims to provide a chronological account of the most obvious examples of the connection between sport, politics, and business and to outline the incessant desire of politicians to use sport to achieve political goals, of businessmen to make a profit, and of athletes to use their abilities to achieve fame. In this struggle for status, sport often loses its positive attributes and the sport playground becomes a battlefield for the political conflicts and disputes of powerful multinational companies. The urge to win at all costs has created a fascinating dichotomy in the world of sport. It is a custom to celebrate athletes as national heroes and to consider sport as an instrument that will teach us about true values such as integrity, reliability, and responsibility. However, the problem emerges when sport cheats, match fixing, drug scandals, and violence on the stadiums come to the surface. What is the role of sport in such situations? There are a lot of examples of using sport stadiums as a stage to solve interethnic, inter-racial, inter-class, religious, and national conflicts, and athletes and entire teams become symbols of larger social groups. This is the main reason why sport is more than a game and why sport became devoid of game. A critical view of the dark side of sport can demystify sport, demythologize it, and, finally, lead to an understanding of sport and its role in modern society. In the conclusion of this paper, the authors note that a new segment emerged in the official sport manifested thus far through its three segments: amateur, elite, and professional sport. The new segment is that of spectacular sport. By creating the illusion of spontaneity and uncertainty in the field, spectacular sport, followed by fanatical audience support, has a task to create an impression that the spectators have obtained a certain amount of entertainment for their money, as well as to gain millions in profit, as its final outcome.

